

Waarom een lespakket over duurzame financiën?

Met dit lespakket willen we leerkrachten in de **derde graad van het middelbaar onderwijs** de handvatten aanreiken om het met de leerlingen over **duurzame financiën** te hebben. Geld doet nog steeds de wereld draaien, maar dat zou niet ten koste mogen gaan van die wereld zelf, en de mensen die er wonen, toch?

Duurzaamheid in investeringen en beleggingen staat op de agenda van Europa, maar er is nog maar weinig over geweten bij het brede publiek, zowel bij de **volwassenen van vandaag**, als bij die **van morgen**. Nog- tans kan het investeren van geld in een bepaald fonds of bedrijf zoveel CO2-uitstoot of ontbossing in gang zetten, dat het iemands klimaatinspanningen qua transport of energie teniet doet. Of kan er zonder dat je het weet, van jouw geld naar oorlogsvoering stromen. Centen voor de toekomst wil ieder laten stilstaan bij zijn **persoonlijke, maatschappelijke waarden en prioriteiten**.

We laten de leerlingen op **laagdrempelige en interactieve** wijze kennismaken met de financiële wereld, en welke rol duurzaamheid daarin kan spelen. De leerlingen gaan ook in hun eigen omgeving, **inter generationeel**, de dialoog aan: hebben hun (groot)ouders, andere familieleden, of kennissen hier al bij stilgestaan? Daarnaast kunnen ze **beroep doen op de ervaringsdeskundigen en experts** van Grootouders voor het Klimaat, om inhoudelijke en praktische vragen over het onderwerp af te toetsen.

OPBOUW lespakket?

Het lespakket is opgebouwd uit 2 lesmomenten van 50 minuten en een thuisopdracht. Eventueel kan vooraf tijd besteed worden aan financiële basisbegrippen.

(Les 0 - Optioneel: aanbrengen of herhalen van financiële

basiskennis) Les 1: kennismaking met duurzame financiën

Thuisopdracht: intergenerationele dialoog

Les 2: naverwerking, Q & A en eigen rol (3 weken NA les 1)

Bij deze les horen:

- [Antwoordfiches](#)
- [Resultaten-waardenspel.xlsx](#)
- [Waardenspel](#)
- [Interview-thuisopdracht](#)

Hoe ga ik met de lessen aan de slag?

Om als leerkracht aan de slag te gaan met het thema duurzame financiën hoeft je zelf geen expert te zijn in het thema. In het lespakket worden de verschillende werkvormen **stapsgewijs uitgelegd** met de specifieke doelstelling, benodigdheden, een omschrijving van de werkwijze en mogelijke vragen voor

de leerlingen.

Leerlingen dienen wel een basiskennis te hebben over financiële begrippen en principes. Afhankelijk van de financiële geletterdheid van jouw leerlingen kan je er voor kiezen om dit vooraf in een aparte les te behandelen of te herhalen. Zie Les 0 in het lespakket.

Q&A met de Grootouders voor het Klimaat in Les 2

Voor les 2 kan je **beroep doen op de experts en ervaringsdeskundigen** van Grootouders voor het Klimaat die jullie **inhoudelijke vragen** met veel plezier per mail of via een videoboodschap beantwoorden.

Neem samen met jouw leerlingen de **veel gestelde vragen (zie p. 16)** over duurzame financiën door.

Laat ons weten wanneer je met deze lessen in de klas aan de slag gaat en dan bekijken we of het praktisch mogelijk is om een **Grootouder voor het Klimaat** uit te nodigen om live of online **in dialoog te gaan met jouw klas**.

Stuur hiervoor een mail naar onzecenten@grootoudersvoorhetklimaat.be met als onderwerp 'AANVRAAG DIALOOG Centen voor de Toekomst'.

Leerdoelstellingen

In dit lespakket worden verschillende leerdoelstellingen aangeraakt uit de financieel-economische competenties en uit het domein duurzaamheid en burgerschap. Bijvoorbeeld:

ASO, KSO, TSO: 11.4: De leerlingen vergelijken spaar- en beleggingsvormen op het vlak van risico, beschikbaarheid en rendement.

BSO: 11.5: De leerlingen lichten risico's van spaar- en beleggingsvormen toe.

ASO, KSO, TSO: 11.6: De leerlingen analyseren hoe ondernemingen en organisaties kunnen bijdragen tot de maatschappij.

De wederzijdse invloed tussen maatschappelijke domeinen en ontwikkelingen en de impact ervan op de (globale) samenleving en het individu kritisch benaderen.

7.12: De leerlingen handelen met het oog op duurzame ontwikkeling. (attitudinaal)

7.13: De leerlingen reflecteren kritisch over het belang van en verschillende opvattingen over duurzame ontwikkeling.

ASO, KSO, TSO: 7.14: De leerlingen illustreren hoe systeemdenken kan worden toegepast op duurzaamheidskwesties.

Wie zijn GoodPlanet en Grootouders voor het Klimaat?

Het lespakket **Centen voor de toekomst** is een initiatief van Grootouders voor het Klimaat en GoodPlanet. Dit project werd gerealiseerd met de steun van het Fonds voor Financiële Geletterdheid, beheerd door de Koning Boudewijnstichting.

GOODPLANET.be

GOODPLANET BELGIUM inspireert jong en oud om een duurzame samenleving te realiseren. Een gezonde planeet, waar iedereen goed kan leven, vandaag en morgen. Een GoodPlanet.

Via onze projecten, campagnes en workshops verspreiden we kennis en planten we zaadjes voor verandering. We maken duurzame ontwikkeling concreet, haalbaar en aantrekkelijk. GoodPlanet is ervan overtuigd dat educatie een belangrijke rol speelt bij de transitie naar een duurzame samenleving. Steeds met een positieve blik en een hoopvolle insteek. Jaarlijks inspireren en activeren onze 100 medewerkers en tientallen vrijwilligers meer dan 500.000 kinderen, jongeren en volwassenen over heel België.

Ontdek meer door [hier](#) te klikken.

GROOTOUDERS VOOR HET KLIMAAT

De burgerbeweging Grootouders voor het Klimaat kwam tot stand uit bezorgdheid om de klimaatcrisis en de gevolgen ervan voor de volgende generaties. Ze werd opgericht in 2019 en steunt sindsdien o.a. de klimaat- marsen. Het is een ongebonden beweging die niet alleen de jongeren verdedigt, maar ook informeert, motiveert, standpunten inneemt en andere initiatieven steunt. De Grootouders willen een leefbare wereld nalaten aan hun kleinkinderen, de generatie van de klimaatjongeren, wereldwijd. In mei 2022 ontvingen de Groot- ouders hiervoor de Ultima van de Vlaamse Cultuur in de categorie sociaal-cultureel volwassenenwerk.

Een van de initiatieven van de Grootouders is de campagne Onze Centen voor hun toekomst, met als doel om het spaargeld van 55-plussers te bestemmen voor duurzame projecten en op die manier de klimaatcrisis aan te pakken. Deze campagne won de Civil Society Prize 2021 van het Europees Economisch en Sociaal Comité.

Ontdek meer op [onzecenten.be](#) en

[grootoudersvoorhetklimaat.be](#). Contact:

onzecenten@grootoudersvoorhetklimaat.be

Meer weten?

Wil je als leerkracht zelf meer weten over duurzame financiën?
Hieronder kan je informatie vinden van onafhankelijke instanties:

Bij Wikifin, beheerd door de FSMA (Financial Services and Markets Authority): [Wat is een duurzaam financieel product?](#)
[De verschillende soorten duurzame producten.](#)

[Presentatie](#) van het duurzaam beleggingsbeleid van de Stad Gent, als PowerPoint en als webinar.

[Podcast](#) van de Nederlandse centrale bank.

Dit project is een samenwerking tussen GoodPlanet Belgium en Grootouders voor het Klimaat en kwam tot stand met de steun van het Fonds voor Financiële Geletterdheid beheerd door de Koning Boudewijnstichting.

Les 0

Voor aanvang van les 1 wordt verondersteld dat de leerlingen beschikken over financiële basiskennis. In het lessenpakket zullen we het hebben over beleggen, investeren, rendement, risico, ...

Zijn deze begrippen onvoldoende gekend voor de leerlingen? Dan adviseren we om vooraf even de financiële basiskennis te herhalen.

Eventueel kunnen hier andere leermiddelen voor aangewend worden, zoals het [Budget Responsible platform](#), [Get-a-teacher](#), [Speelvogels en spaarvarkens](#), etc.

Les 0

Voorbereiding

- Registreer je gratis bij www.plickers.com

- Laad een klaslijst op in Plickers, links: NEW CLASS Via Google Classroom
Of manueel: intypen of kopiëren uit een Excel-lijst

- Download de [Plickers app](#) op een telefoon of tablet.
- Open het [pakket vraagjes](#) voor het 'Centen voor de toekomst'-spel.

- o Voeg de vragenset toe aan 'Your Library' door te klikken op 'Follow Pack'.
- o Wanneer je links op de aangemaakte klas klikt, kan je de vragenset in de wachtrij of 'queue' plaatsen.
- o OF op het moment van de activiteit, kan je vanuit de vragenset op de 'play'-knop duwen en dan de gepaste klas selecteren.
- [Download de pdf met antwoordfiches](#). Print het gewenste aantal.
(bv. 20 leerlingen = de eerste 10 bladzijden), en knip de bladzijden telkens in twee.
- Voor de [thuisopdracht](#) na Les 1 zullen de leerlingen het waardenspel met een volwassene moeten spelen. Plaats hiervoor [het Excelbestand 'Resultaten waardenspel'](#) OF [de vragenfiches](#) (naar keuze) op een deelplatform voor de leerlingen (of bezorg het via e-mail of op papier in geval van de vragenfiches) of elektronische leeromgeving van de school.

IJsbreker

DOEL introductie	BENODIGDHEDEN geen
WERKFORME klasgesprek	DUUR 5 min

Verloop & werkwijze:

"We gaan het vandaag over geld en investeren hebben. Stel, door een erfenis of gelukkig toeval heb je plots veel meer geld dan je nodig hebt, nu of later. Waarin zouden jullie investeren? Iets waarin je echt gelooft, of iets waarvan je hoopt dat het gaat renderen ... het mag een zot plan zijn!"

Mogelijke bijvragen:

- Als je zou investeren in je eigen toekomst ... waarin zou je dan investeren?
- Als je zou investeren in de toekomst van onze planeet ... waarin zou je dan investeren?
- Is er een start-up of bedrijf waarin je gelooft? Welk thema spreekt je aan?
- Zou je mee doen aan crowdfunding?
- Hoe zou je kunnen investeren in je eigen ontwikkeling? (bijscholing, reizen, ervaringen opdoen ...)
- Wil je gaan voor een hoge opbrengst / rendement of wil je maatschappelijke meerwaarde creëren?
- Zou je een goed doel steunen? Welk thema spreekt je aan?
- Zou je een eigen bedrijf of (mini)onderneming starten?
- Wat lijkt jou een interessante investering?
 - o Vastgoed. Bv. iets renoveren om de waarde te verhogen.
 - o Cryptomunten
 - o Kunst, oude manuscripten, oldtimers, ...
 - o Zonnepanelen
 - o Hotelkamers, kamers in rusthuizen, ...

Waardenspel

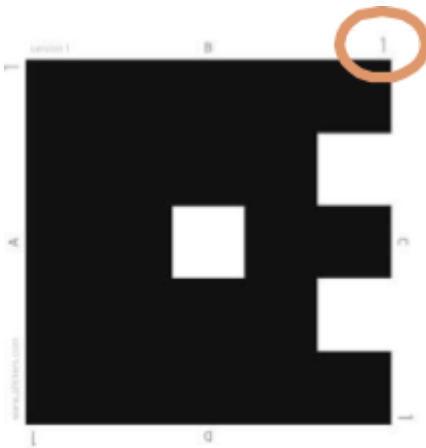
DOEL fictieve investeringskeuzes maken	BENODIGDHEDEN - smartboard of projectiescherm - computer met 'Centen voor de toekomst'-spel op Plickers - Plickers app op een telefoon / tablet - Plickers antwoordfiches
WERKVORM waardenspel	DUUR 15 min

Verloop & werkwijze

“Nu ga ik jullie enkele investeringskeuzes voorleggen: fictieve bedrijven waarin je zou kunnen investeren. Jullie krijgen telkens 1 minuut om te beslissen, en je toont je beslissing met de fiche die ik jullie nu geef: je ziet er A, B, C, D op staan, de letter die je naar boven oriënteert is je antwoord.”

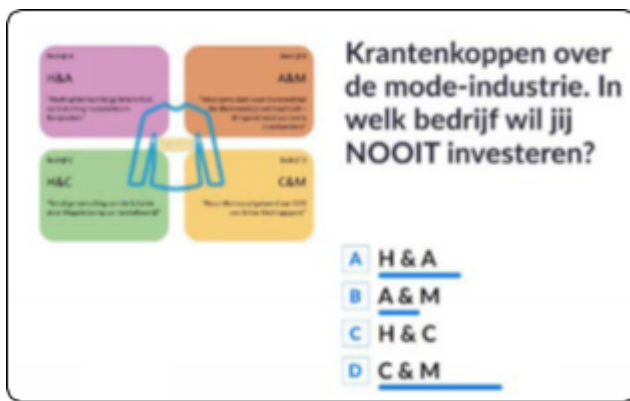
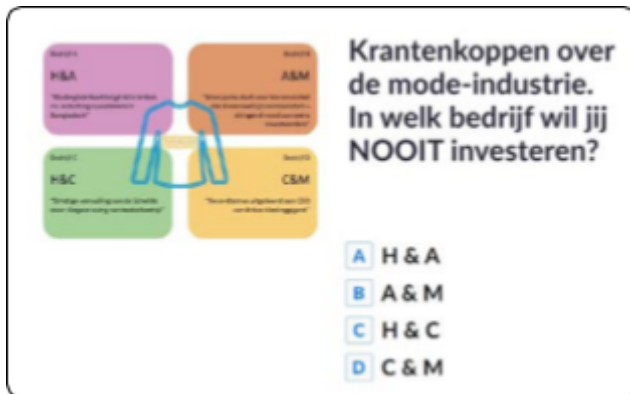
- Deel de [antwoordfiches](#) uit aan de leerlingen, chronologisch volgens de klaslijst op Plickers. Zo wordt er bijgehouden wie welk antwoord gaf.

- Zorg ervoor dat je aangemeld bent bij Plickers op de klascomputer en start de vragen. Open ook de Plickers app op de telefoon of tablet. Vanaf dan kan de bediening via de app verlopen.

- Met de zwarte pijltjes kan de afbeelding gemaximaliseerd worden op het projectiescherm, voor een betere leesbaarheid.

- De leerlingen krijgen de tijd om de antwoorden te lezen (30 sec-1 min) en krijgen dan het signaal om hun antwoord in de lucht te houden.
 - Maak met de blauwe cirkel een scan van de klas (of meerdere, indien de camera niet alle antwoorden registreerde).
 - Zo wordt er verder gewerkt tot de vijfde en laatste vraag.
 - Er zijn geen goede of foute antwoorden. Het is de bedoeling dat de leerlingen intuïtief antwoorden. Nadien gaan we na welke waarden zij persoonlijk belangrijk vinden.
 - Plickers houdt de antwoordresultaten per leerling bij.
- In Les 2 komen we hier op terug en vergelijken we de klasantwoorden met de enquête die de leerlingen thuis afnemen.

Bespreking waardenspel

DOEL leerlingen staan stil bij hun persoonlijke maatschappelijke waarden en prioriteiten	BENODIGDHEDEN - whiteboard of krijtbord - stiften / krijt in 3 verschillende kleuren
WERKVORM woordspin & klasgesprek	DUUR 10 min

Verloop & werkwijze:

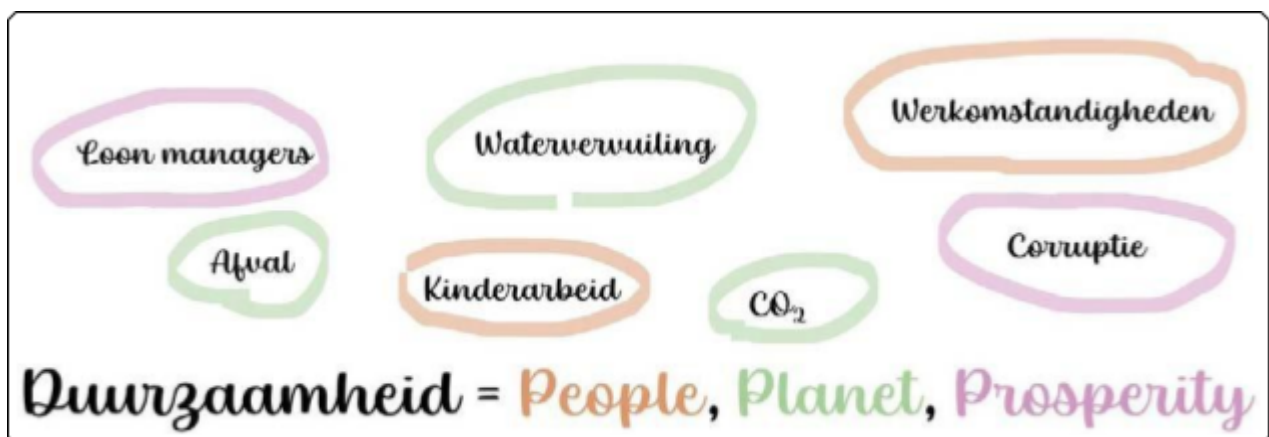
"Ik weet niet of jullie er op gelet hebben waarin de bedrijven telkens verschillen? (suggesties uit de klas afwachten) Ze voldeden al dan niet aan de stempel 'duurzaam'. Duurzaamheid is echter een breed begrip, wat betekent het volgens jullie? Welke aspecten van (niet-)duurzaamheid kwamen aan bod bij de bedrijven?"

De leerlingen proberen zich te herinneren wat er bij de bedrijven als kenmerken werd meegegeven.

Noteer de kernwoorden die opborrelen op het bord: CO₂, kinderarbeid, afval, corruptie, watervervuiling, ontbossing, uitbuiting, ...

"Welke problemen zouden er zich nóg kunnen voordoen bij bedrijven, overal ter wereld? (genderongelijkheid, dieren- welzijn, ...) Zien jullie ergens verbanden? Zijn er kenmerken die je samen zou groeperen en waarom?"

Noteer de **pijlers binnen duurzaamheid** en duid de kernwoorden die erbij horen aan met hetzelfde kleur / symbool als de pijler. Voeg eventueel extra kernwoorden toe ter illustratie van de pijlers, en om bepaalde begrippen te duiden.

Bijvoorbeeld

- Greenwashing (Prosperity - goed bestuur): dat is het geven van misleidende informatie over de ecologische inspanningen van een bedrijf. Bijvoorbeeld er groots mee uitpakken dat je verpakking 100% recyclebaar is, terwijl dit helemaal niet uitzonderlijk is, en je bedrijf eigenlijk 1 van de grootste producenten van wegwerpverpakkingen wereldwijd is. Dat getuigt niet van goed bestuur van het bedrijf.

- Biodiversiteit (Planet - ecologisch): het respecteren van de leefomgeving, en zo wilde dieren en planten een kans geven. Als voor een voedingsmiddel veel pesticiden gebruikt werden in het productieproces, is dit heel schadelijk voor de biodiversiteit op en rondom de landbouwgronden.

- Werkomstandigheden (People - sociaal): het inzetten van 'schijnzelfstandigheid' zoals bijvoorbeeld bij maaltijd- of pakjesbezorgers, zorgt ervoor dat de werknemers minder goed beschermd zijn en veel goed- koper en langere uren moeten werken.
- ...

De pijlers zijn (zie hieronder) PPP of **people, planet, prosperity**. In de **financiële wereld** wordt gesproken over de ESG-regelgeving of **environmental, social, governance** (goed bestuur, dat bijdraagt aan welvaart).

PEOPLE	PLANET	PROSPERITY
De mens	De planeet / de aarde	Welvaart
Social (sociale aspecten)	Enivonmental (ecologische aspecten)	Governance (economische aspecten)
• Arbeidsrelaties • Werkomstandigheden • Eerlijke verloning • Omgang met toeleveranciers • Uitbuiting • Kinderarbeid • Verantwoorde marketing • Aandacht voor welzijn en veiligheid • Gendergelijkheid • ...	• CO₂ -uitstoot • Energieverbruik • Watervverbruik en vervuiling • Biodiversiteit • Afval • Ontbossing • Dierenwelzijn • Natuurbehoud • ...	• Onafhankelijkheid raad van bestuur • Transparante verloning van management (loon managers) • Afwijzen van omkoping en corruptie • Greenwashing • Hoog rendement / goede opbrengst • ...

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (**SDGs Sustainable Development Goals**) zijn in 2015 door de Verenigde Naties vastgesteld als de nieuwe mondiale duurzame ontwikkelingsagenda voor 2030. Ze worden gepromoot als de wereldwijde doelstellingen voor duurzame ontwikkeling.

De Planet-pijler is het fundament waarop je moet verder bouwen en, nog belangrijk, waarvan de draagkracht niet mag overschreden worden. Je kan geen welvarende economie opbouwen en geen bloeiende samenleving als je de draagkracht van de aarde overschrijdt.

De twee extra pijlers van Duurzame Ontwikkeling (SDG's) zijn Peace en Partnership.

- **Peace** = vrede (= 4e pijler) Bv: wapens
- **Partnerschip** = partnerschappen (= 5e pijler)

"Welke van deze waarden vind jij persoonlijk belangrijk? Komt je haar overeen als je beelden ziet van kinderarbeid, word je kwaad van bedrijven die extreem hoge bonussen uitkeren aan hun CEO, of ben je bezorgd over de biodiversiteit op aarde ...?"

*Kies elk 1 tot 3 van deze kenmerken waarvoor / -tegen je in actie zou komen, kom beurtelings naar voor en zet er een streepje bij. We zien dat de waarden die het meest leven bij de klas (... in te vullen) zijn. Onthoud: dit is **héél** persoonlijk; vanuit je karakter, omgeving, levenservaring, heeft ieder zijn eigen gevoeligheden en prioriteiten, en daar kunnen nog verschuivingen in zijn naarmate je meer meemaakt en ondervindt.*

Denken jullie dat je daarnet, bij het stemmen voor de bedrijven, volgens die waarden gehandeld hebt? Heb je nagedacht over jouw sociale, ethische en milieuovertuigingen? Of heb je meer intuïtief gekozen?"

Grootouders voor het Klimaat & duurzame financiën

DOEL - introductie Grootouders voor het Klimaat: duiding campagne Onze centen voor hun toekomst - betekenis 'duurzame financiën'	BENODIGDHEDEN - smartboard of projectiescherm met geluid - computer
WERKVORM video + bespreking	DUUR 10 min

Verloop & werkwijze:

"Aangezien spaarboekjes al even niets meer opbrengen, gaan mensen op zoek naar andere manieren om geld te **beleggen of investeren**. Maar dat is **verre van eenvoudig**: we zijn vaak erg afhankelijk van welke informatie de experts in de bank ons geven om beslissingen te maken. Zo is het moeilijk om na te gaan of je wel 100% achter de bestemming van je geïnvesteerde geld staat. Vaak weegt daar vooral de financiële kant door: laag risico, hoog rendement ... Daarom hebben de Grootouders voor het Klimaat de campagne [Onze spaarcenten voor hun toekomst](#) opgestart, waarmee ze grootouders en andere volwassenen (en zelfs jongeren) informeren over **duurzame financiën**. Wat dit project precies inhoudt, hoor je in dit filmpje."

- **VIDEO: Laat het [filmpje](#) zien Onze spaarcenten voor hun toekomst (tot 4' 24")**

"De Grootouders voor het Klimaat willen dat met het spaargeld van de 55plussers (samen een miljardenbedrag) zorgvuldig wordt omgegaan, zodat het helpt bij de overgang naar een duurzame samenleving. Want de strijd tegen klimaatverandering zal gefinancierd moeten worden ook al sparen we met duurzame investeringen juist veel geld op langere termijn. Door het spaargeld (dwz bank en verzekeringsproducten en pensioenfondsen) te bestemmen voor duurzame projecten kunnen we de klimaatcrisis aanpakken."

- **Wat zijn duurzame financiën?**

Steeds vaker speelt duurzaamheid een rol bij investeringen en beleggingen. Jonge mensen (twintigers en dertigers) zijn **vragende partij** en durven zelfs meer internationaal te beleggen op zoek naar investeringen die voldoen aan hun maatschappijbeeld (terwijl oudere beleggers doorgaans dichterbij huis blijven).

De EU heeft sinds 2018 een actieplan voor Duurzame Financiering. Financiële instellingen worden uitgedaagd om duurzame financiële producten te voorzien die rekening houden met **méér dan louter financiële overwegingen**. De selectie van de bedrijven waarin geld kan worden geïnvesteerd gebeurt aan de hand van **duurzame criteria** waarmee de impact op het milieu, de maatschappij en het ondernemingsbestuur wordt beoordeeld: ze krijgen een **duurzaamheidsscore**. Financiële producten kunnen dan bijvoorbeeld:

- o enkel bedrijven bevatten met de **beste scores OF**
- o bedrijven met de **slechtste scores uitsluiten OF**
- o zich baseren op een 'controversy score' waarbij **negatieve publiciteit** van milieu- of sociale schandalen rond bedrijven ervoor zorgt dat ze uitgesloten worden OF
- o **specifieke eigenschappen uitsluiten**, bv bedrijven die actief zijn in controversiële wapens...

Toch is er nog geen definitie van wat een duurzame belegging nu precies is! Die juridische leemte zal de komende jaren worden opgevuld door de inwerkingtreding van geharmoniseerde Europese criteria waarmee duurzame producten kunnen worden aangeduid. Het moet steeds meer gebruikelijk worden om duurzaamheid te bespreken in de bank. Je bankier / verzekeraar moet je vragen naar je duurzaamheidsvoorkeuren, zodat hij er rekening mee kan houden als hij jou financiële producten voorstelt. Aarzel niet om hem bijkomende informatie te vragen over zijn beoordelingsmethodologie, omdat elke bankier / verzekeraar mogelijk zijn eigen definitie van duurzaamheid hanteert en zijn eigen duurzaamheidscriteria toepast.

Thuisopdracht

DOEL thuisopdracht(en) toelichten	BENODIGDHEDEN - excelbestand 'Resultaten waardenspel' in gedeelde map - vragenlijst 'Interview thuisopdracht'
WERKVORM klassikale toelichting	DUUR 10 min

Verloop & werkwijze:

Geef de leerlingen 2 opdrachten:

Opdracht 1: Ga de dialoog aan (individueel)

- De leerlingen gaan thuis met een ouder, grootouder, of andere volwassene uit hun directe omgeving het gesprek aan:
 - Stap 1: Waardenspel**
Ze hanteren **dezelfde bedrijf-dilemma's** als in deze les, rechtstreeks via het digitale Excel-bestand 'Resultaten waardenspel' of via het geprinte document. Ze noteren digitaal of op papier de antwoorden (A, B, C of D). (Indien op papier, worden de keuzes nadien in de Excel aangevuld.)
De Excel berekent wat de **prioriteiten** van de volwassene zijn: het sociale, ecologische, goed bestuur of toch vooral de financiële kant?
 - Stap 2: Interview**
De leerlingen interviewen de volwassene over duurzame financiën. Zou hij / zij ook denken aan 'maatschappelijk verantwoord beleggen' tijdens gesprekken met de bank? Hebben ze al dergelijke gesprekken gehad (bv. over pensioenfondsen) en hadden ze toen het gevoel dat ze voldoende informatie kregen?
- De leerlingen krijgen hiervoor een **twee of drietal weken** de tijd (naargelang de timing van de tweede les) en bezorgen de ingevulde Excel of het papieren document terug aan de leerkracht OF vullen zelf hun meetresultaat aan in een gemeenschappelijke Excel die op een gedeelde locatie staat (wat jij als leerkracht het handigst / meest haalbaar acht). Ook de uitgeschreven antwoorden van het **interview** worden bezorgd aan de leerkracht.

Opdracht 2: Formuleer vragen aan de experts van Grootouders voor het Klimaat (in kleine groepjes)

- Bij de Grootouders voor het Klimaat zijn ze al een tijd actief rond het thema van duurzame financiën. De **leerlingen formuleren per 2 of per 3 een concrete vraag over duurzame financiën voor de ervaringsdeskundigen en experts** bij de Grootouders en bezorgen deze vraag binnen de week aan de leerkracht.
- Groep alle vragen en bezorg deze aan de Grootouders voor het Klimaat, **minimum 1 week vóór Les 2**, via dit mailadres: onzecenten@grootoudersvoorhetklimaat.be met als onderwerp 'VRAGEN Centen voor de toekomst'.
 - De Grootouders beantwoorden tegen de les nadien (een selectie van) de vragen, zij het geschreven of in een videoboodschap.
 - Voor een aantal **veel gestelde vragen** formuleerden we reeds antwoorden die tijdens Les 2 besproken kunnen worden (zie p. 16)
 - (!) Laat ons op tijd weten wanneer je met deze lessen in de klas aan de slag gaat en dan bekijken we of het praktisch mogelijk is om een **Grootouder voor het Klimaat** uit te nodigen

om live of online **in dialoog** te gaan **met jouw klas** tijdens Les 2.

VEEL GESTELDE VRAGEN aan Grootouders voor het Klimaat

- Waarom is het voor jou zo belangrijk om je in te zetten voor het klimaat? Denk je dat je het verschil kan maken?

Guy De Koninck: "Ik heb vier kleinkinderen. Ik wil zorgen dat zij morgen kunnen leven in een duurzame wereld. Iedereen heeft talenten, kennis, ervaringen die allemaal een verschil kunnen maken. Ik werk in een financiële instelling en ik zie dat wij een grote impact kunnen hebben door onze klanten duurzaam te begeleiden."

- Wat brengt een persoon tot nadenken over zijn financiën en de ethische kant ervan?

"Voor mij zijn het de kleinkinderen. Voor anderen is het telkens een andere ervaring of een herinnering die bezorgdheid over het klimaat heeft teweeg gebracht. Ik merk dat heel vaak nog gewezen moet worden op het verband tussen financiën en duurzaamheid of ethiek."

- Wat zijn jullie voornaamste bezorgdheden voor de toekomst?

"De voornaamste bezorgdheid is dat er voor onze kinderen en kleinkinderen nog een duurzame wereld zal overblijven."

- Hoeveel spaargeld staat er zo op Vlaamse rekeningen dat duurzaam zou kunnen geïnvesteerd worden via maatschappelijk verantwoorde beleggingen?

"We berekenden dat grootouders beschikken over meer dan 900 miljard. Dat kan een enorme hefboom zijn."

- Wat zou de impact kunnen zijn als banken effectief (enkel) duurzame beleggingen aanbieden en mensen hierop intekenen?

"Die impact zal enorm zijn. De Europese Commissie en andere instanties berekenden al hoeveel geld nodig is om de duurzame omslag te maken. Bedrijven hebben steeds meer projecten om hun manier van werken te verduurzamen en daar hebben ze geld voor nodig."

- Hoe zouden mensen het gesprek bij de bank best aanpakken, gebaseerd op jouw ervaringen?

"Duurzaamheid is een breed begrip dat op veel manieren ingevuld kan worden. Je kan dit het best aanpakken door eerst zelf goed na te denken over wat je wil of niet wil. Dan kan je gericht vragen om voorstellen die daarbij passen en kan je ook vragen dat duidelijk wordt aangegeven waaruit blijkt dat dit zo is."

- Wat kan je zelf doen als je nog te jong bent om geld (duurzaam) te beleggen?

"Je kan je ouders en grootouders informeren zodat zij actie nemen met hun geld. Je kan ook andere duurzame gewoontes aannemen rond voedsel, mobiliteit, ..."

- Wat gebeurt er met het spaarpotje van scholen / gemeenten (gemeentelijke centen)? Gemeenten willen vaak klimaatneutraal worden (duurzame gemeenten), maar doen ze ook aan milieuverantwoord, ethisch en sociaal beleggen?

"Daar hebben we niet direct zicht op, daar bestaan geen cijfers over. Het aanbieden van goed onderwijs aan iedereen is natuurlijk ook één van de duurzame doelen. We merken wel dat de VVSG (Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten) duurzaamheid heel belangrijk vindt en er bijvoorbeeld expliciet rekening mee wil houden bij het opzetten van een nieuw pensioenfonds voor de (contractuele) medewerkers van de gemeenten."

- Bestaan er labels om te weten of een financieel product duurzaam is?

"Het meest gekende en gebruikte in België is het label '[Towards Sustainability](#)'."

Toekomstdenken

Op hun website
dat nog steeds in ontwikkeling is en zal blijven.

... onderwijs voor turbulente tijden

hebben. Het is een label

- Hoe duurzaam zijn de huidige beleggingsportefeuilles al? Welke weg moeten we nog afleggen? Duurzaamheid is een vooruitschrijdend inzicht. Wat we nu duurzaam vinden, vinden we binnen 5 jaar misschien niet meer duurzaam. Hoe vaak worden die fondsen gecontroleerd?

"Een jaarlijks onderzoek stelde vast dat in 2020 bijna de helft van beleggingen in fondsen duurzaam was, voor spaarrekeningen was dit slechts 1%. Europa legt sinds enkele jaren steeds meer rapporteringsverplichtingen op zodat dit steeds beter gecontroleerd kan worden."

- Welke bank is het meest duurzaam bezig?

"Dat is moeilijk te zeggen. [Fairfin](#) volgt de banken en in zijn [bankwijzer](#) doen vooral kleine niche banken het goed. Als je kijkt naar het totaal duurzaam belegde vermogen dan doen de grootbanken het duidelijk beter. Je kan dus steeds je eigen bank vragen naar haar concrete duurzame voorstellen."

- Wat zegt de Europese Klimaatwet precies en wat houdt het EU Actieplan in als het gaat over duurzame financiering?

"De Europese Klimaatwet volgt het voorbeeld van het Akkoord van Parijs en verankert zeer belangrijke doelstellingen in een wet, met name het doel om tegen 2050 klimaatneutraal te zijn en tegen 2030 onze emissies van broeikasgassen met 55% te verminderen. Door deze wet moet het volledige Europese beleid daarop worden afgestemd. Door het EU Actieplan worden maatregelen genomen om financiering ook te richten op duurzaamheid. Je kan in dit kader denken aan de Taxonomie van duurzame activiteiten en ook aan de steeds belangrijkere eisen in verband met rapportering over duurzaamheid voor bedrijven en voor financiële instellingen en producten."

- Hoe wordt een negatieve selectie gemaakt van bedrijven die een belangrijke negatieve impact hebben?

"Daarvoor wordt gekeken naar beschikbare informatie. Daarom is het goed dat bedrijven steeds meer moeten rapporteren over hun duurzaamheid en dat vele NGO's nauwlettend toekijken dat er niet aan "greenwashing" wordt gedaan."

- Hoe herken je een duurzaam financieel product?

Het eenvoudigst is te kijken naar labels, wetende dat deze ook niet alles uitsluiten. "De Europese wetgeving heeft ook criteria vastgelegd, de zogeheten Taxonomie, die heel concreet bepalen welke activiteiten bijdragen aan een duurzame toekomst. Ook daar moet je blijven opletten want velen vinden het voorstel om energie uit gas en nucleaire centrales in dit kader duurzaam te noemen, geen stap in de duurzame richting."

- Wat zijn de minimumgaranties?

"Dat zijn internationaal opgelegde normen, bv tegen kinderarbeid of corruptie. Zoals je ziet, dit zijn minimale eisen die in ieder geval gerespecteerd moeten worden."

- Welke criteria en kaders worden er voornamelijk gebruikt om te bepalen wat 'duurzaam' is?

"Internationaal wordt vaak verwezen naar de Duurzame Ontwikkelingsdoelen, de SDG's. Europees wordt steeds meer verwezen naar de Taxonomie van duurzame activiteiten. Beleggingsfondsen worden zo ondergebracht in categorieën die niet of meer op duurzaamheid zijn gericht, de zogeheten artikels 6, 8 en 9. Deze laatste moet de meest duurzame zijn, maar er bestaan nog steeds veel schakeringen van groen."

- Is het gemakkelijk om je geld helemaal naar wens te beleggen, of zijn er nog drempels, bottlenecks, ...?

"De grootste drempel is vaak dat je niet weet dat het kan. Als klant van de bank kan je steeds vragen dat met jouw duurzame wens correct rekening wordt gehouden. Terechte drempels zijn de

Toekomstdenken

beleggingsregel
beleggen.”

... onderwijs voor turbulente tijden

je je geld duurzaam wil

Les 2

Vorbereiding

- Verzamel de gegevens van enerzijds de enquête via Plickers in de klas en anderzijds de dialoog van de leerlingen thuis. Via een vooraf gemaakte Excel-bestand worden de gemiddelden grafisch weergegeven.

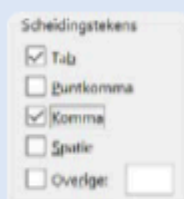
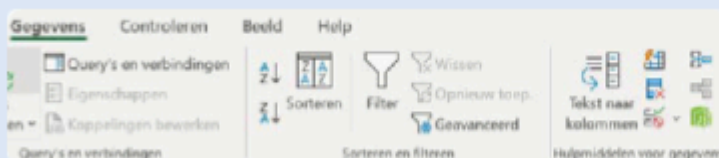
		Centen voor de toekomst 5 min ago				
#	Name ^	Total	Krantenkopper over de mode-industrie. In	Eenkele cijfers over de energiesector.	Krantenkopper over de electronica	Krantenkopper over de bouwsector. In
Class Average			Survey	Survey	Survey	Survey
4	Abdel		D	D	D	D
7	Brahim		A	A	A	A
5	Jolien		A	A	A	A
2	Kamilla		D	D	D	D
3	Marieke		D	D	D	D
1	Sofia		B	B	B	B
6	Wouter		A	A	A	A

A. Plickers klasenuquête

- Klik links op 'scoresheet'
- Klik links de (juiste) klas aan
- Je krijgt een tabel met de resultaten per leerling

	A	B
1	SA 26/09/2022-28/09	
2		
3	Card Number,"First r	
4	Center	
5	https://	
6	Survey	
7	4,"Abdel", "D", "D"	
8	7,"Brahim", "A", "A"	
9	5,"Jolien", "A", "A"	
10	2,"Kamilla", "D", "D"	

- Deze tabel kan je **exporteren als Excel-bestand** via dit symbool rechtsboven
- Gezien het gaat om een 'csv', zal het er ongeorganiseerd uitzien, maar dit is eenvoudig aan te passen in 3 stappen, zie screenshots hieronder:
 - o **Selecteer de data** door linksboven op de kolom 'A' te klikken
 - o Kies bovenaan het tabblad '**Gegevens**' en vervolgens '**Tekst naar kolommen**'
 - o Kies voor '**Gescheiden**', duid '**Komma**' aan als scheidingsteken en kies '**Voltooien**'

- Kopieer de namen van de leerlingen en de antwoordletters naar [het Excelbestand 'Resultaten waardenspel', tabblad 'Resultaat klasenquête'](#).
- Rechts wordt nu automatisch berekend hoe bij elk dilemma en elke leerling werd gekozen voor sociale, ecologische of bestuurs- kenmerken van duurzaamheid, of eerder voor financiële kenmerken.

	Mode-industrie	Energie-sector	Elektronica-sector	Bouw-sector	Alval-sector		Score				
Vraag	1	2	4	5	6		Sociaal	Ecologie	Bestuur	Financieel	Maximum
Naam leer	Keuze (A/B/C/D)					Klasgemiddelde	6,5	5,4	5,1	5,3	12
Abdel	D	C	B	A	D		6	0	3	9	12
Brahim	A	D	C	B	A		9	7	3	3	12
Jolien	D	A	C	C	A		6	4	9	2	12
Kamilla	D	D	A	B	D		3	6	9	4	12
Marieke	D	C	C	A	D		6	0	3	9	12
Sofia	C	B	B	D	B		9	6	3	3	12
Wouter	B	A	D	A	C		0	4	6	7	12

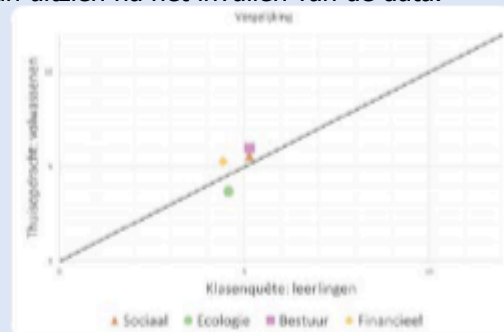
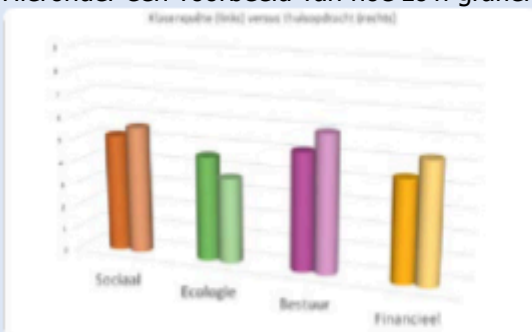
- In bovenstaand voorbeeld zien we dat vooral ecologie en bestuur hoog scoorden in de klas.

B. Thuisopdracht dialoog

- Nadat de leerlingen de opdracht uitvoerden, beschikken ze over identieke gegevens als hier net boven, maar dan van een familielid of kennis in plaats van zichzelf.
- De leerlingen kunnen zelf de **gegevens aanvullen in een gedeelte Excel**, [tabblad 'Resultaat thuis opdracht'](#) of de leerkracht kan ervoor kiezen dit voor hen te doen.

C. Grafisch resultaat

- Wanneer alle data zijn aangevuld, komt in het tabblad 'overzichtsgrafieken' een visuele weergave van de data:
 - Links die van de leerlingen
 - Midden die van hun volwassen dialoogpartners
 - Rechts een vergelijking van de gemiddelden
- Hieronder een voorbeeld van hoe zo'n grafiek er kan uitzien na het invullen van de data.

Evaluatie thuisopdracht

DOEL

- resultaten persoonlijke waarden van de klas vergelijken met de resultaten van de gespreks- partners
- leerlingen ontdekken de algemene bereidheid om te investeren in een duurzame toekomst

BENODIGDHEDEN

- ingevulde [Excelbestand 'Resultaten waarden-spel'](#)
- ingevulde vragenlijsten ['Interview thuis-opdracht'](#)

WERKVORM

grafieken interpreteren + klasgesprek

DUUR

10 min

Verloop & werkwijze:

Leg de **gegevens van het [waardenspel](#)** naast elkaar zoals hierboven beschreven in de voorbereiding.

“Verschilde de keuze van de klas veel van die van de volwassenen? Hebben we als klas dezelfde prioriteiten en waarden als onze volwassen gesprekspartners of niet? Waarin liggen de verschillen en wat zijn de overeenkomsten? Geeft het financiële aspect de doorslag of vinden mensen het ook belangrijk dat er ethisch omgegaan wordt met hun kapitaal?”

Besprek het **interview** dat de leerlingen hadden met een volwassene thuis.

- *“Hoe is jullie gesprek verlopen? Heb je iets bijgeleerd? En je gesprekspartner, was die zich al bewust van het onderwerp of was het compleet nieuw voor hem / haar?”*
- *“Welke gesprekspartners hadden al gehoord over duurzame financiën?”*
- *“Bij wie kwam ‘maatschappelijk verantwoord beleggen’ ter sprake bij een gesprek met de bank? Hoe verliepen deze gesprekken? Nam de bank het initiatief of de investeerder?”*
- *“Waarom willen deze mensen zeker niet dat hun geld wordt geïnvesteerd?”*
(Bv. wapenindustrie, fossiele brandstoffen, bedrijven die de mensenrechten niet respecteren, vervuilende bedrijven ...)
- *“Waarom willen deze mensen net wél bijdragen?”*
(Bv. hernieuwbare energie, toekomstgerichte projecten, gezondheidszorg ...)
- *“Hoeveel van de gesprekspartners zouden willen investeren in een betere samenleving (en dus duurzaam beleggen) als dat evenveel zou opbrengen als een klassieke belegging?”*
- *“Is er volgens jullie een draagvlak om te investeren in een duurzame toekomst?”*

Opmerking:

Vaak valt het op dat heel wat mensen niet op de hoogte zijn dat het mogelijk is om duurzaam te investeren en dat heel wat mensen het gesprek met hun bank nog niet zijn aangegaan. Eens ze echter horen dat dit mogelijk is, zijn ze wel bereid om dit te bespreken met hun bank. Mensen vinden het over het algemeen belangrijk dat hun aandacht voor milieu-, sociale, of ethische aspecten wordt weerspiegeld in hun beleggingsbeslissingen zodat hun geld niet wordt gebruikt voor de productie van wapens, alcohol en tabak of om bepaalde activiteiten te financieren die opwarming van de aarde veroorzaken. Het bewustzijn vergroten en de dialoog voeren, vormen hierin de sleutel. Het is zeer belangrijk dat iedereen zelf kan bepalen waar zijn / haar eigen duurzaamheidsvoorkeuren liggen. Zorg ervoor dat deze elementen naar boven komen in dit klasgesprek.

Vragenvuur

DOEL

kennis vergroten over duurzame financiën +
indien mogelijk het gesprek aangaan met een
Grootouder voor het Klimaat

BENODIGDHEDEN

- smartboard of projectiescherm met geluid
- computer

WERKVORM

klasgesprek / online dialoog / video's

DUUR

20 min

Verloop & werkwijze:

Behandel de vragen die de leerlingen formuleerden aan de hand van de input van de Grootouders voor het Klimaat. Indien de leerlingen niet tot relevante vragen kwamen, verwijzen we naar het overzicht met **VEELGESTELDE VRAGEN** waarop we een antwoord formuleerden (p.16).

Indien er een afspraak gemaakt is met een Grootouder voor het Klimaat kan dit gesprek live of online plaatsvinden.

Tijd voor actie!

DOEL

leerlingen ontdekken welke duurzame bijdrage zij kunnen leveren aan de maatschappij door duurzaam te consumeren

BENODIGDHEDEN

- papier
- tekengerief

WERKVORM

creatief ontwerp van een Centen voor de Toekomst-winkelstraat

DUUR

20 min

Verloop & werkwijze:

*"Jullie zijn natuurlijk nog niet in een levensfase waarin je echt geld gaat beleggen bij de bank. Daar zijn ook financiële risico's aan verbonden dus ik zou het niet adviseren om met je eerste loon te gaan beleggen. Toch hebben ook jullie al **invloed op waar het geld heen rolt in deze maatschappij!** Op welke momenten in je dagdagelijks leven kan jij beslissen om bij het uitgeven van geld ook aan duurzaamheid te denken? En wat is dan belangrijk voor jou, een ecologisch kenmerk of een bepaald sociaal engagement?"*

*Je mag per 2 een blad nemen en daar **1 of meerdere winkels of handelszaken op schetsen**, waar je visueel (of met pijltjes) duidelijk maakt welke aspecten je nu al bekijkt voor je iets koopt, of welke je voortaan in de gaten zal houden. Ik zou bijvoorbeeld het volgende tekenen ..."*
(Beschrijf als leerkracht iets dat matcht met je eigen karakter / interesses, zodat het meteen een persoonlijk verhaal wordt.)"

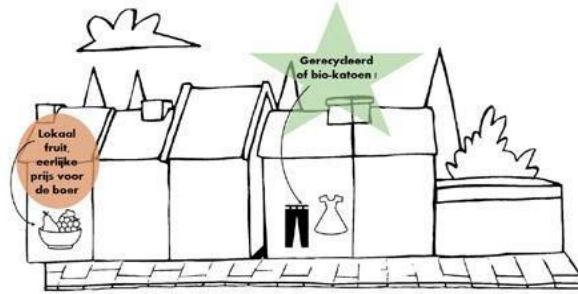
- Een koffiebar waar alleen faire koffie geschonken wordt, want ik heb het heel moeilijk met het uitbuiten van boeren elders, om onze luxegoederen te voorzien.
- Een groentewinkel met bio-producten, want de berichten over chemische stoffen in onze bodem hebben me hard doen nadenken over het belang van zorgvuldig omgaan met ons milieu. Ook misvormde groenten krijgen een plaats, er wordt veel te veel voedsel weggegooid omdat het niet zou voldoen aan de 'normen' van de consument.
- Een klerenwinkel met kleren uit gerecycleerd materiaal, want nieuwe grondstoffen zoals katoen verbruiken ontzettend veel water en pesticiden en dat vind ik echt niet ok.
- Een showroom met tweedehands fietsen / auto's / De winning en verwerking van metalen is heel vervuilend en energievretend, ik probeer waar het kan voor hergebruik of gerecycleerd te gaan.
- Een standplaats voor deelfietsen of deelauto's.
- Een repair-café.
- Een ecologische carwash. Omdat water een kostbaar goed is vind ik het uitermate belangrijk hier zuinig mee op te gaan. Ik was mijn auto in een carwash waar regenwater maximaal gerecycleerd wordt en waar gewerkt wordt met bio-afbreekbare wasproducten.
- Gsm-winkel waar faire smartphones verkocht worden.
- ...

Toekomstdenken

... onderwijs voor turbulente tijden

Centen voor de toekomst-sstraat

Op het einde brengen de leerlingen de winkels samen in een '**Centen voor de toekomst-winkelstraat**', bv. met magneten aan het bord, of met paperclips aan een touw. Maak een foto van de klascreatie en deel deze met GoodPlanet en Grootouders voor het Klimaat via onzecenten@grootoudersvoorhetklimaat.be.